

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Cilt/Vol: 2, Sayı/Issue: 3, 2018, ss/pp. 99-106
Geliş tarihi: Kasım 2018
Kabul tarihi: Aralık 2018

ISSN:2602-3792

ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

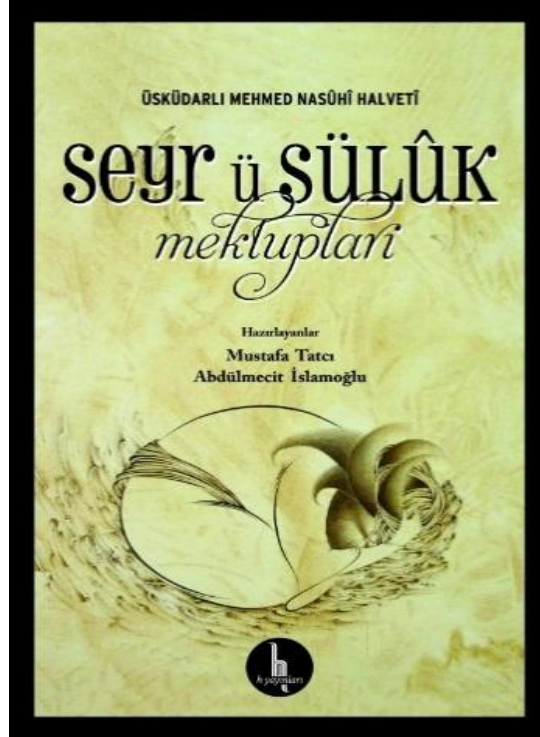

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

**ÜSKÜDARLI MEHMED NASŪHÎ HALVETÎ, SEYR Ü SŪLŪK
MEKTUPLARI, HAZIRLAYAN: MUSTAFA TATCI, ABDŪLMECİT
İSLAMOĞLU, İSTANBUL: H YAYINLARI, 1. BASKI, 2017, 448
SAYFA.**

Hüseyin ŞIRA *

ÖZET

* Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları Anabilim Dalı, El-mek: tosyevi@mynet.com

Mektup yazımı edebiyat tarihimiz boyunca klasik anlamda nesrül-inşâ, inşâ, münşeat ve mürâselât gibi adlar altında gerçekleşmiştir. Yenileşme dönemi edebiyat kavramlarıyla birlikte mektup kelimesi tedavüle girmiştir. Günümüzde ise artık mektubun yerini teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektronik postalar, kısa mesajlar ve hatta görüntülü sohbetlerin aldığını söylemek mümkündür.

Osmanlı devrinde mektup yazma geleneğinin daha çok süslü nesir olarak da ifade edilen inşâ yazı biçimiyle ortaya çıktığı görüşü hâkimdir. Agâh Sırrı Levend münşeatları mektuplardan, türlü konularda yazılmış çeşitli mensur yazılardan toplanmış mecmualar olarak tanımlamış ve dört grupta tasnif etmiştir. Bunlar; Resmî yazılardan toplanmış olanlar, münşeat ya da mecmua adı altında devlet büyükleri, şairler, bilginler, tasavvuf uluları vb. adına düzenlenen eserler, yalnız bir şairin mektuplarının toplanmış olduğu mecmualar ve başka şairlerin mektuplarının toplanması suretiyle oluşturulan mecmulardır. (Levend, 1998: 113-116)

Mürâselât adı altında Arap ve Fars edebiyatından örnek alınarak yazılan mektuplarda elkâb, ibtidâ, tahallüs, talep, intihâ, dua ve imza bölümleri bulunmaktadır. (Derdiyok, 1999: 733) Bunlar, konularına göre tehniyetnâme, tebriknâme, arzıhal, taziyetnâme, cevabnâme, teşekkür, takriz, davetnâme, niyâznâme, tezkire olarak isimlendirilmiştir. (Gökyay, 1974: 20)

Orhan Şaik Gökyay yazının çıkışından beri mektuplaşmanın bütün toplumlarda haberleşmenin bir yolu olarak kullanıldığını ifade etmiş ve mektupların üslupları yazanın ve gönderilen kişinin kültür düzeyine, aralarındaki ilgiye, rütbe ayrılığına, ana, baba, oğul oluşuna, meslek durumuna göre değişkenlik gösterdiğini kaydetmiştir. (Gökyay, 1974: 20)¹ Hiç şüphesiz bu gelenek içerisinde en dikkati çeken sufi çevrelerde gerçekleşen mektuplaşmalar olsa gerektir.² İçeriklerine göre irşat ve eğitimin bir parçası olarak yöneticileri uyarmak, ilim ehli ile görüş alışverişinde bulunmak, soruları cevaplamak, uzaktaki müritlerin seyr ü sülûkları sırasında karşılaştıkları sorunları çözmek ve rüyalarını yorumlamak gibi

¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Kefeli, Emel, (2002). *Anlatım Tekniği olarak Mektup*, İstanbul; Okay, M. Orhan, (2004). "Mektup", *DİA*, İstanbul, C. 29, s. 17-18; Kütükoğlu, Mübahat S., (2004). "Mektup", *DİA*, İstanbul 2004, C. 29, s. 18-21; Kutlu, Mustafa v.dğr., (2002). "Mektup", *TDEA*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 231-236.

² Tasavvuf çevrelerinde yazılan mektuplarla ilgili olarak bk. Öngören, Reşat, (2004). "Mektup" *DİA*, İstanbul, C. 29, s. 21-23,

sebeplerle mektupların yazıldığı görülmektedir. Nitekim bu mektuplar tasavvuf tarihi ve terminoloji açısından birer belge niteliğindedir.

Tanıtacağımız kitap ilimle irfanın şahsında mezc olduğu bir mutasavvıf olan Üsküdarlı Mehmed Nasûhî Halvetî Efendi'nin hayatı ve eserleri ile dervişi Enderûnî İbrahim Ağa arasındaki seyr ü sülûk ahvaline dair gerçekleşen mektuplaşmalarını konu almaktadır.

Mustafa Tatçı ile Abdülmecit İslamoğlu tarafından hazırlan çalışma iki ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm Nasûhî Efendi'nin hayatı, şeyhi Karabaş-ı Velî ve eserlerinden oluşurken ikinci bölümde Mürâselât'ın tenkitli metni yer almaktadır. İbrahim Ağa'nın Nasûhî Efendi'ye intisap ettiği 1711'den 1716 senesine kadarki sürede sülûk ahvaline dair karşılıklı yazılan mektuplar yine İbrahim Ağa tarafından 1717 senesinde bir mecmua olarak toplanmıştır.³ Mürâselât'ın metni küçük yazım hataları dışında tamamı aynı olan on farklı yazma nüshanın karşılaştırılması suretiyle neşre hazırlanmıştır.⁴

Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmı Nasûhî Efendi'nin hayatı, vasıfları, ailesi, çocukları, dergâhı halifeleri, Limni ve Kastamonu'da bulunuşu ile vefatı ve türbesi hakkında verilen bilgilerden oluşmaktadır (5-44).

Üsküdar'da dünyaya gelen Nasûhî Efendi'nin asıl ismi Mehmed'dir. Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte 1648 olduğu tahmin edilmektedir. Babası bir Osmanlı sipahisi olan Seyyid Nasûhî Bey, annesi Afife Hanımdır. İlk tahsiline Üsküdar'daki Kefçe mahallesinde başlayan Nasûhî Efendi medrese tahsilinden sonra bir müddet Enderûn-ı Hümâyûn'da çalışmıştır. İlk gençlik yıllarında girdiği tasavvufî çevreler onu sufi meclislerinde sohbet dinlemeye yönlendirmiştir. Atik Valide Camii yanındaki tekkesinde irşad faaliyetlerinde bulunan Şabaniyye pirllerinden Karabaş-ı Velî'ye intisap etmiştir. Zahirî ilimlerde olduğu gibi manevi ilimlerde de kabiliyet gösteren Nasûhî Efendi on iki senelik hizmetten sonra 27 yaşındayken seyr ü sülûkunu tamamlamış ve 1674'de hilafete nail

³Üsküdarlı Mehmed Nasûhî Halvetî, (2017). *Seyr ü Sülûk Mektupları*, (Haz. Mustafa Tatçı, Abdülmecit İslamoğlu) İstanbul: H Yayınları, s. VI. (Mektupları bir araya getirme sebeplerini İbrahim Ağa şu cümlelerle anlatır: Bu pek değerli mektupların her bir lafzı paha biçilmez bir gevher ve tükenmez bir hazine olduğundan ötürü dağılıp yok olup gitmesine gönlüm razı olmadı. Bu sebeple yaşadığım mertebeleri gözeterek hepsini bir araya getirip bir kitapta topladım. s. VII) Bundan sonra kitaptan yapılan iktibaslar parantez içinde verilecektir.

⁴ Mektupların ilk nüshaları Nasûhî Efendi'nin sağlığında tertip edilmiştir. Metinde verilen varak numaraları Süleymaniye Kütüphanesi HP/Mihrişah Bl. Yz. Nu: 269'da kayıtlı olan nüshaya göre düzenlenmiştir (IX).

olmuştur. Mürşidinin emriyle Mudurnu'da Sunullah Efendi Zaviyesinde dini ilimler okutmaya ve halkı irşad etmeye başlamıştır.

1679'da Karabaş-ı Velî'nin Limni'ye sürgün edilmesi üzerine tahminen 1680 senesinde Nasûhî Efendi de oraya gitmiştir. O tarihlerde Limni'de sürgün hayatı yaşayan Niyazî Mısırî'nin de hizmetinde bulunup duasını aldığı kaynaklarda geçmektedir. 1685'te Üsküdar'a dönen Nasûhî Efendi ertesi yıl hacca gitmek üzere yola çıkan şeyhi Karabaş-ı Velî tarafından tac giydirilip kendi yerine irşadla görevlendirildi. 1688'de yaptırdığı dergâhında Kastamonu'ya sürgün edildiği 1714 senesine kadar görevini sürdürdü. İki yıl sonra İstanbul'a geri dönen Nasûhî Efendi 17 Ramazan 1130 / 14 Ağustos 1718'de vefat etmiştir. Dergâhın haziresine defnedilmiş, bir süre sonra da mezarının üzerine bir türbe inşa edilmiştir (40).⁵ Vefatına pek çok tarih düşülmüştür. En meşhurlarından biri "Nasûhî son demi yâ Hak deyip azm-i bekâ etti." şeklindedir (5-44). Çalışmanın bu kısmı özellikle Nasûhî Efendi'nin yetiştiği çevre, ilim ve irşat faaliyetlerindeki yöntem ve üslubuna dair ipuçları vermesi bakımından ayrıca önemlidir.

Yine bu bölünün ikinci kısmında Nasûhî Efendi'nin şahsiyetinin gelişmesinde nirengi noktasını oluşturan şeyhi Karabaş-ı Velî'nin hayatı, vefatı çocukları, eserleri, fiziki özellikleri, şahsiyeti ve irşad anlayışı, halifeleri hakkında belgelere dayalı bilgiler verilmiştir.⁶ Devamında Nasûhî Efendi'nin silsilesi, tacımın altında kimi

⁵Ayrıca detaylı bilgi için bk. Tanman, M. Baha, (2026). "Nasûhî Tekkesi" *DİA*, İstanbul, C. 32, s. 430-431. Türbenin giriş kapısında şair Şeyh Mustafa Zekâyî'ye ait şu müfred bulunmaktadır:

Makâm-ı evliyadır menba'-ı feyz-i fütühîdir.

Edeple dâhil ol sûfi bu dergâh-ı Nasûhîdir.

⁶Halvetiyye-Şabaniyye tarikatının Karabaşıyye kolunun kurucusu olan Karabaş-ı Velî 1611'de Arapkir'de dünyaya gelmiştir. Asıl adı Alaeddin Ali'dir. Siyah halveti tacı sardığı için "Karabaş" ve kerametlerine inanıldığı için de "Velî" lakapları verilmiştir. İlk tahsilini Arapkir ve Çankırı'da yapmış ardından İstanbul Fatih Medreselerinde tahsilini sürdürmüştür. Bu yıllarda tasavvufa ilgi duymuş ve Kastamonu'ya gitmiştir. Burada Şeyh Şâbân-ı Velî Dergâhı postnişini İsmâil Çorûmî'ye intisap etmiş şeyhinin güvenini kazanmıştır. Şeyhinin vefatı üzerine onun oğlu olan Mustafa Muslihuddin Efendi'nin yanında seyr ü sülûkunu tamamlamıştır. Mustafa Muslihuddin Efendi'nin vefatının ardından Kastamonu'dan ayrılan Karabaş-ı Velî bir müddet Arap memleketlerinde dolaştıktan sonra Üsküdar'a gelerek Rum Mehmed Paşa Camii'nde inzivaya çekilmiştir. 1679'da Atik Valide Camii Zaviyesi meşihatı ve vaizliğine getirilen Karabaş-ı Velî, 1679'da birtakım iftiralar sonucu Limni'ye sürgün edildi. Dört yıl sonra Üsküdar'a dönen Karabaş-ı Velî, hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Hac dönüşü Kahire yakınlarındaki Geylân köyünde hastalanıp 8 Safer 1097/4 Ocak 1686 tarihinde vefat eden Karabaş-ı Velî Şeyhül-Gazzâlî denilen bir zatın türbesine defnedilmiştir(45-75).

görürseniz Karabaş-ı Velî Odur, İbrahim Hâs'ın Nasûhî hakkında yazdıkları, Nasûhî'nin şahsiyeti, günlük hayatı ve zevkleri, Nasûhî dervişlerinin günlük erkânı ve Nasûhî'nin olağanüstü halleri alt başlıkları vardır (45-111).

Bölümün üçüncü ve son kısmında ise, Nasuhî Efendi'nin eserleri (13 tane) üzerinde durulmuştur. Bunlardan tasavvufî mesele ve kavramlara dair olan *Risâle-i Rüşdiyye fî-Tarîki'l-Muhammediyye* ve *Risâle-i Rüşdiyye fî-Tarîki'l-Ahmediyye (Risâle-i Fahriyye)* isimli eserler Arapça olarak kaleme alınmıştır. Diğer eserleri ise, Mevlana'nın *Mesnevi'sinden* bazı beyitlerin şerhi olan *Şerh-i Kasîde-i Mevlânâ*, oğlu Ali Alâeddin Efendi adına yazdığı *Risâle-i Velediyye*, Ebû Eyyüb el-Ensârînin rivayet ettiği hadisleri topladığı *Risâle-i Cemü'l-Ahâdis*, *Risâle-i Şuabü'l-İmân*, *Risâle-i Mükâşefât*, *Risâle-i Vâkıât*, 11 surenin tefsirinin bulunduğu *Kur'an Tefsiri*, *Şerh-i Kasîde-i Niyâzi*⁷ (*Yâ Câmü'l-Esrâr ve'l-Fezâil*), çoğu bestelenmiş 47 ilâhiden oluşan *Dîvânçe-i İlahiyât*⁸ ve *Mürâselât*'tır (111-156).

Çeşitli yazmalarda dağınık olarak bulunan ve dervişlerinin sülûka ve ahvâle dair sordukları sorulara cevabî nitelikte yazdığı mektuplardan sadece Enderûn-ı Hâssa'da Hazîne-i Âmire kâhyası olan İbrahim Ağa'ya gönderdikleri bizzat ağa tarafından ve Nasûhî'nin emriyle bir araya getirilmiştir (131). Mektuplaşmanın 1711/12 ile Nasûhî Efendi'nin vefatından biraz önce 1717/18 arasında gerçekleşmiş ve mektuplar İstanbul, Edirne ve Kastamonu'da yazılmış ve cevapları da buralara gönderilmiştir (132). Sülûkunda yaşadığı yedi esmâ ve tavırlara göre tertip ettiği mektuplarda, her esmanın başına surhla bir ser-levha konulmuş ve mektuplar kendi içinde numaralandırılmıştır. Nitekim başlıkların bazılarında o esmaya hangi tarihte geçildiği ve bazılarının kenarında da nereye gönderildiği kaydedilmiştir (134). Mürâselât kenarlarındaki metinlerle birlikte 180 tane tezkireden oluşmaktadır (136). Dervîşi İbrahim Ağa'nın görüp yaşadığı rüya ve hallerinin tabirlerini yaptığı bu mektuplarda Nasûhî Efendi'nin özel hayatına, meşrebine ve mizacına dair bilgilerin yer aldığı; mesela bağ bahçe işleriyle uğraştığı meyve ve çiçek yetiştirmeye meraklı olduğu anlaşılmaktadır (136). Naşirlere göre mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla iyi bir edip olan Nasûhî Efendi'nin Ömer Fuadî ve Karabaş-ı Velî gibi üstatlarından tevârüs ettiği üslup, Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Mehmed Tevfik Bosnevi'nin

⁷ Abdullah Çaylıoğlu tarafından 1999'da *Niyazi Mısri Şerhleri* isimli çalışmasında neşredilen bu eserin tercümesi kitaba da alınmıştır. (115-128)

⁸Nasûhî Efendi'nin *Dîvânçe'si* önce Kemal Edip Kürkçüoğlu, sonra da Mustafa Tatcı tarafından neşredilmiştir. Bkz. Kürkçüoğlu, Kemal Edip, [t.y.]. *Şeyh Muhammed Nasuhi: Hayatı Eserleri Divanı ve Mektupları*, İstanbul: Alem Tic. ve Yayıncılık Sanayi Limited Şirketi; Tatcı, Mustafa, (2004). *Üsküdarlı Muhammed Nasuhi ve Divânçe-i İlahiyât*ı, İstanbul:Kaknüs Yayınları.

mektuplarında da görülmektedir (137). Eserle ilgili değerlendirmelerin son kısmında nüshaların da bir tahlili yapılmış ve mektuplardan seçilmiş bazı cümleler “Hikmet İncileri” başlığı altında kaydedilmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

- Hep nefes-i Rahmânî hep nutk-ı Sübhânî
- Sırr-ı Hak'ı ifşa etme, bir ol, bir ile bir dâne.
- Kerâmet teenni ile olur. İstidrâç acele ile olur.
- Hakikât padişâhı, sıdk u sebât, sefâ-yı kalb ister
- Yol tedariki, talimdir.
- İhlas babında merdane ol
- Yevm-i İyd, yevm-i zikru'llahtır.

Çalışmanın ikinci bölümü Seyr ü Sülûk Mektupları (Mürâselât) başlığını taşımaktadır. Mektuplar 7 varaklık bir mukaddimeyle birlikte dört makama taksim edilmiştir (157-392). Mukaddime mensur metinlerdeki klasik dizilimle besmele, hamdele ve salvale ile başlamaktadır. Ardından derviş İbrahim Ağa ismini ve çalıştığı kurumu zikretmiştir. Seyr ü sülûk'a girdiği tarih olarak 1123 Cemâziye'l-evvelinin ortasını (31 Temmuz 1711) kaydetmiştir. Daha sonra tarikat silsilesi içerisinde Hz. Ali'den Nasûhî Efendi'ye kadarki isimleri sıralamıştır. Mukaddimenin sonunda ise Nasûhî Efendi ile aralarında geçen mektuplaşmayı kitaplaştırırken izlediği metoda yer vermiştir. Enderunlu İbrahim Ağa birinci ve ikinci makamdaki mektupların tamamını hiçbir değişiklik yapmadan tahrir edişini şöyle ifade etmektedir:

“Makâm-ı evvelden tâmakâm-ı sâniye dek ve makâm-ı sâni dahi bî-gâye mürâselât-ı kudsiyyelerin yevmen fe-yevmen gelenleri tertîb üzere birbiri ardınca tahrîr etmek üzere bir mecmû'a ettim. Bu mecmu'aya gelen mekâtib-i kudsiyyelerin aynı aynıyla tahrir ettim ki bu fakirden sonra bu mecmu'aya mâlik olan tâlib-i Mevlâ'ya ve uşşâk-ı cemâl-i Hudâ'ya bir yâdigâr olsun diye bir lafz u harf ü kelâmını kat' etmedim.” (165).

Bu kısmı diğer mektup ve belgeler(393-418)⁹, Mürâselât'ın girişindeki silsilenâme ve azizlerle ilgili notlar(419), kavramlar dizini (433-440) ve bibliyografya (441-448) izlemektedir.

⁹Nasûhî Efendi'nin Enderunlu İbrahim Ağa'dan başka Şâmî Ahmed Efendi, Abdullah Ağa, Mevlevî Şeyhi Bostan Çelebi, Konparalı Mehmed Efendi gibi pek çok zatla mektuplaştığı Hasan Efendizâde Senâyî Efendi'nin Ali Emiri Ktp. Şeriyye Bl. Nu: 1104'te kayıtlı *Menâkıbnâme-i Hazret-i Şeyh Muhammed Nasûhî el-Halvetiyyü'l-Üsküdârî* (Müstensih Seyyid Mehmed Şükrü, istinsah 1291) isimli eserinde kaydedilmiştir.

Devrin toplum hayatını, insan ilişkilerini ve geleneklerini de gözler önüne sererken İstanbul'un ve Üsküdar'ın güzelliklerinden bahsedilmesi mektupların edebi değerini daha da arttırmıştır. *Seyr ü Sülûk Mektupları*'nda dikkat çeken bir diğer nokta ise Enderunlu İbrahim Ağa'nın yazdığı rüya mektuplarının olmamasıdır. "Rüya dervişe Hakk'ın emaneti" düsturu mucibince bu mektuplar bilerek konulmamıştır. Tasavvuf tarihi açısından önem arz eden mektuplar bir hakikat insanının gönül dünyasını ve meşrebini ortaya koyarken Hak yolunun inceliklerini ve ledünnî pek çok sırrı da anlatmaktadır:

"Şeyh rûh-ı mücerreddir; hânesifu'addır. Nefsin hâne-i hâssı kalptir. Cümle a'yân-ı fu'adın ve etvâr-ı nefsin hâne-i tecrîdiye ya'ni tahlis 'an-mâ-sivâllah vukuuna isti'dâdınıza işârettir. Vakit naziktir. Devâm-ı zikrullahâ iştigâliniz vâcibdir. el-Fâtiha." (319).

Son söz olarak denilebilir ki, Enderunlu İbrahim Ağa eserin dibacesinde yer alan "Kitabıma nazar eden Hak talipleri kardeşlerinden rica ederim ki Allah aşkına bu mecmuamın neşrine lütfedeler. Allah dahi onlara rahmetini neşrede." ifadelerine muhatap olan Mustafa Tatcı ve Abdülmecit İslamoğlu *Seyr ü Sülûk Mektupları*'yla ilim ve edebiyat âlemine önemli bir katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

Derdiyok, İ. Çetin, (1999). "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği" *Osmanlı Kültür ve Sanat*, C. 9 s. 731-740.

Gökyay, Orhan Şaik, (1974). Tanzimat Dönemine Değın Mektup" *Türk Dili (Mektup Özel Sayısı)*, C. 30 s. 17-23.

Kefeli, Emel, (2002). Anlatım Tekniğı Olarak Mektup, İstanbul.

Kutlu, Mustafa v. dğr., (2002). "Mektup", *TDEA*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 6, s. 231-236.

Kürkçüoğlu, Kemal Edip, [t.y.]. *Şeyh Muhammed Nasuhi: Hayatı Eserleri Divanı ve Mektupları*, İstanbul: Alem Tic. ve Yayıncılık Sanayi Limited Şirketi.

Kütükoğlu, Mübahat S., (2004). "Mektup", *DİA*, İstanbul 2004, C. 29, s. 18-21.

Levend, Agâh Sırrı, (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Okay, M. Orhan, (2004). "Mektup", *DİA*, İstanbul, C. 29, s. 17-18.

Öngören, Reşat, (2004). "Mektup" *DİA*, İstanbul, C. 29, s. 21-23.

Tanman, M. Baha, (2026). “Nasûhî Tekkesi” *DİA*, İstanbul, C. 32, s. 430-431.

Tatçı, Mustafa, (2004). *Üsküdarlı Muhammed Nasuhi ve Divançe-i İlahiyat'ı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

